

MONOGRAFIC

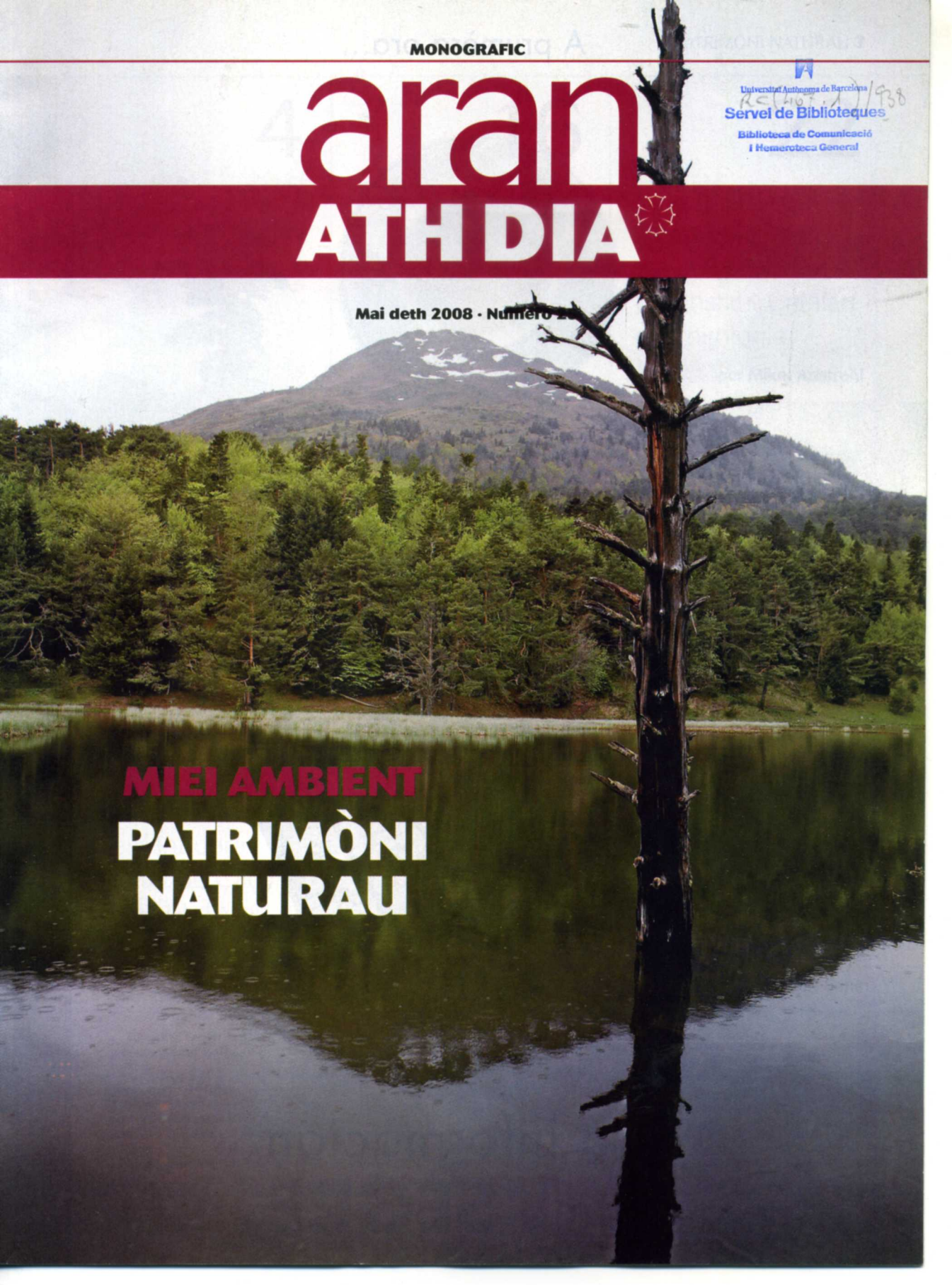
aran

ATH DIA

Universitat Autònoma de Barcelona
RS(407.1)/938
Servei de Biblioteques
Biblioteca de Comunicació
i Hemeroteca General

Mai deth 2008 - Número 2

MIEI AMBIENT
PATRIMÒNI
NATURAU

A prumèra ora...

eth cafè
cuert o long, sol o damb lèit,
damb sucre o sacarina...

era informacion
damb **SEGRE**

4

Eth paisatge
aranés ei un des
actius mès
importants deth
territòri

per A.Sàez

16

Fauna e flòra
Es imatges mès
espectaculares
dera fauna e flòra
d'Aran

per J.Montes e S.Arjó

22

Ornitologs
Aumens quate
zònes delimitades
per Institut Catalan
d'Ornitologia

per Mikel Aristregi

Benvengudi ath paradís

Un famós anonci de detergent mos deishauè clar que milions de persones non podien estar confonudes. S'eth verd d'Aran exercís un poder ipnotic sus es milèrs e milèrs de visitants que cada an se dèishen sedusir peth sòn paisatge per quauquarren deu èster. Mès dera mitat deth territòri ei considerat espaci d'interès ecologic, ua proporcion insolita que mos balhe ua idèa dera riquesa mieiamientau qu'amague aquest país. Sant Joan de Toran, Eth Portilhon, Marimanha, Era Artiga de Lin... Eth listat de lòcs protegidi ei long e variat. De toti depen que cap d'aquesti ecosistèms se pèrde. Serie coma aucir era garia des ueus d'aur.

24

Jacinto Cuny
President dera
Societat de Caça e
Pesca Val d'Aran,
qu'a 850 sòcis

per Anna Geli

27

A. España
Ei eth president
dera Societat Caça
e Pesca deth Naut
Aran

per Anna Geli

30

Ena antara
Aran-Catalonha e
Trento-Val Fassa:
multiples
paral·lelismes

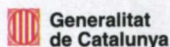
per Josèp Loís Sans

Edite Diari Segre, S.L.U.
Depòsit Legau: L-1160-05.

President: Robert Serentill Utgés.
Director Executiu: Juan Cal Sánchez.
Coordine: Anna Sàez Mateu.
Maquetacion: Anna Barcala Sirvent.
Impression: Lerigraf SLU.

Damb eth supòrt dera
Generalitat de Catalonha

e eth Conselh Generau d'Aran

e era colaboracion dera
Catedra d'Estudis
Occitans
dera Universitat de
Lheida

Collaboren en aquest numerò: Mikel Aristregi, Francèsc Boya, Aitor Carrera, Angelina Cases, Anna Geli, Xavi Gutiérrez, Eisharc Jaquet, Amador Marqués, Maria Monge, Jèp de Montoya, Alba Orrit, Josèp Loís Sans, Jordi Suïls, Xavier Ubeira e Andreu Vidal.

Es jòies d' corona

PENSA EN VERD

dera

per Anna Sàez
FOTOS: MIKEL ARISTREGI

Eth paisatge aranés ei un des actius mès importants deth territori. Sonque cau tier en compde que des 62.000 ectares d'estenduda qu'a Aran, mès dera mitat (concrètaments 37.352,86) ei espaci protegit. Preservar aguesta riquesa qu'ei ahèr de pura subervivença. Ja arrés non se prepausa qu'era sostenibilitat mieiambi-ental sigue plejada damb eth progrès, damb eth futur. Pensem en verd... Ara qu'encara podem.

Sigue quina sigue era intervencion que hèm en territòri qu'a d'èster plan ben pensada, èster fòrça mesurada". Ac ditz eth conselhèr de Miei Ambient e Pagesia, Francisco Bruna. Eth sòn encastre de trabalh compren Agricultura, Ramaderia, Sanitat Animau e Miei Ambient. Entà auer ua idèa de çò extrèmaments complicat qu'ei gerir un territòri damb tant de patromòni naturau mos met un exemple illustratiu: "en Aran auem 400 quilomètres de pistes forestaus". Fòrça quilomètres. Era manetença se minga un pressupòst de 300.000 èuros e açò sonque que corbís es minims.

"Eth mèn trabalh ei demanar", ditz damb ua mieja arridalha. Li tòque hèr era carta as Reis en tot saber qu'en Barcelona non tostemp se comprenen es besonhs deth territòri. "Es relacions damb era Generalitat son bones, mès encara mos calerie poder invertir mès ena conservacion deth nòste entorn". Pr'amor que, Bruna ei convençut que "eth potènciu paisatgistic d'Aran encara ei per descobrir". Se ne declare un enamorat. "Auem fòrça bòsqui enes que non i a intervingut er òme. Non les auem replantat, mès qu'era regeneracion a anat a cargue dera pròpria natura. Non a calgut modificar arren. En bères zònes vedem eth madeish paisatge que podien veir es nòsti ancessors e açò dilhèu encara non

Er extens Plan de Beret aufrís images bucoliques quand era nhèu se delís (dreta). Naut, era Artiga de Lin.

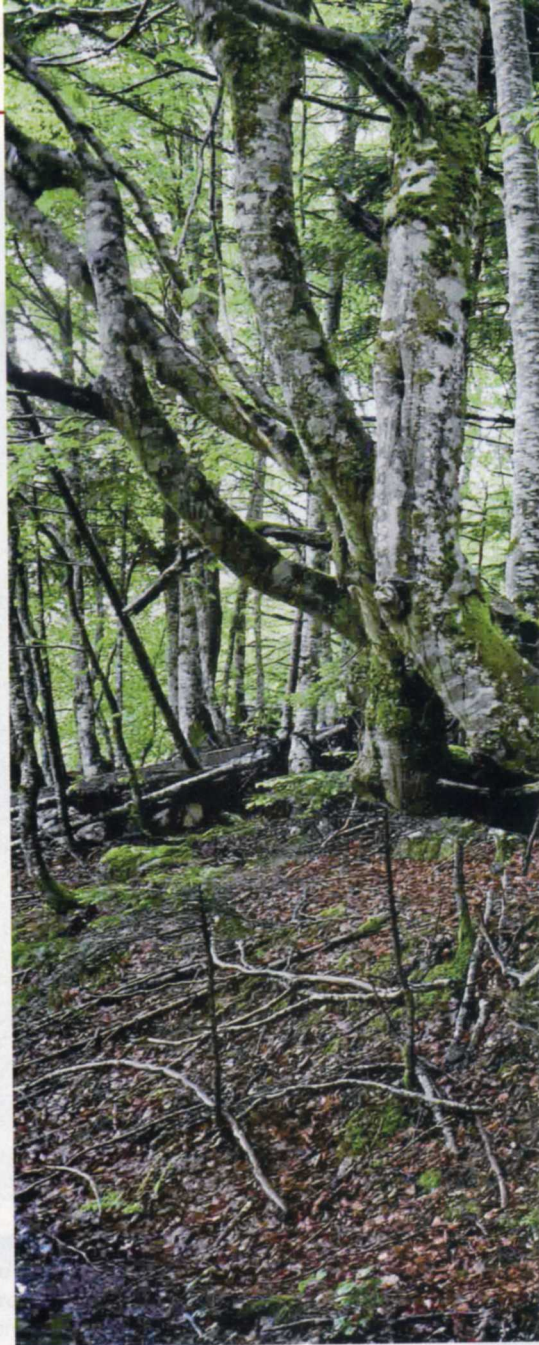
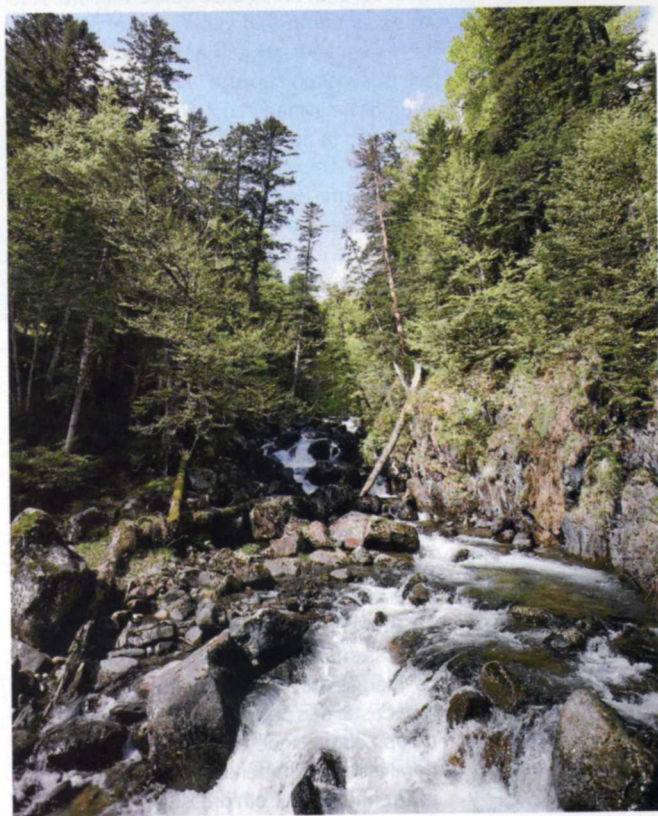
Eth conselhèr de Mieï Ambient e PAGESIA, Francisco Bruna, avertís qu'eth sòn lòc tostemp serà "ath costat des pagesi" e que reclamarà "tanti còps coma sigue de besonh"

ac auem sabut explicar guaire ben as nòsti visitants". Ei un actiu. E açò cau tié'c en compte. Era preservacion der espaci naturau ei ua escomesa de futur pr'amor que, sense er atractiu deth paisatge, dificilaments Aran serie ua potèncià toristica damb ua mèrca assolida internacionalment. Cau trobar un equilibri entre natura e progrès. D'auta manèra, auciriem era garia des ueus d'aur. Açò a vitges cree controvèrsies.

Hè vint ans era Val de Boí ère plea damb plancards contra eth nomenat Plan deth Romanic. Es vesins considerauen qu'era estricta nòrma arquitectonica qu'auie elaborat era Generalitat entà evitar qu'aguest cornèr deth Pirenèu creishesse sense mesura. Aué er encant deth romanic pur a hèt a aumentar espectacularment eth nombre de toristes que visiten aguesta val ribagorçana. Ara era nòrma iniciáu s'a quedat cuerta e es arquitectes ja non saben coma explicar qu'ua bastissa damb era façada rebocada ei tan autentica coma ua de pèira vista. Ei a dèder, aqueira oposicion radica a desapareishut coma per art de magia. Pr'amor que s'a comprèntut que sense ua nòrma restrictiva eth torisme aurie passat de long. Ei un peish que se mossègue era coa. En Aran açò non a passat. Dilhèu pr'amor qu'eth torisme i arribèc fòrça ans abans. Mès es polemiques mie-iambientaus tanben an hèt a córrer arrius de tinta. "Era reintroduccion der os non se hec de forma corrècta, pr'amor qu'as administracions les auesse calgut cercar eth consens deth territòri", assegure Bruna. Açò òc, eth conselhèr ei dera opinion que quan es bèsties ja hè dètz ans que son en Aran "non a sentit seguir insistint damb es problèms qu'ocasiona, mès sajar de trèir-ne partit". Avertís, maugrat tot, qu'eth sòn lòc tostemp serà "ath costat des pagesi" e que reclamarà "tanti còps coma sigue de besonh" sòs ara Generalitat entà compensar es molèsties. "Auem ja arthenhut doblar eth pressupòst que se des-

Eth Parc de Visualizacion de Flòra e Fauna deth Portilhon acuelh espècies que semblen èster escultures creades pera man d'un artista. En 16 ectares i conviuen lèu ua trentia d'animaus.

tine a recuperar cabanes e formar pastors entà evitar maus majors". Mès encara manque hèr un pas mès: sensibilizar era poblacion. "Qu'ès ossi demoren en Aran e es sòns entorns vò dèder qu'era qualitat mieiambièntau des nòsti bòsqui ei fòrça nauta, fòrça superior ara d'auzes zònes deth Naut Pirenèu". Un aute tèma que provòque division d'opinions ei eth possible ampliament d'Aigüestòrtes. "Nosati non trobam corrècte qu'aguest ampliament arribe practicaments

Un arbe deth Parc de Visualizacion de Flòra e Fauna Autoctòna deth Portilhon.

en pòble de Salardú, pr'amor qu'açò provocarà confrontacion d'interèssi". Ei a díder, non i a ua oposicion frontau, mès un avertiment. "Abans de balhar supòrt mos cau saber coma s'agranís, entà on s'agranís e, sustot en escambi de qué".

Es lòcs d'interès paisatgistic d'Aran non son ne un ne dus ne tres. Ivan Afonso, tecnician deth Servici de Mieï ambient deth Conselh Generau d'Aran, mos explica qu'era singularitat aranesa laguens de Catalonha non

sonque a a veir en eth hèt que sigue ua val atlantica damb lengua e cultura pròpria, mès qu'es ecosistèmes que se pòden localizar en Aran li autregen un plus d'especificitat. "Se ditz que era Mata de València, ena Val d'Àneu, ei er auedat mès gran en sud d'Euròpa. Donques ben, en Aran de bòsqui de mès de 1.000 ectares n'auem bèri uns". Ua des jòies dera corona, ara sua manèra de veir son era Bassa Nera d'Aiguamòg, que hè part dera resèrva integrau deth Parc Nacionau d'Aigües-

Programa entà hèr compatibles era ramaderia e era fauna menaçada

En nòm pròpri, des presidents des Conselhs Comarcaus der Alta Ribagorça, Pallars Jussà e Pallars Sobirà, e deth dera Federació d'Entitats Catalanes de Ramaders d'Ovi i Cabrum (FECOC), eth sindic d'Aran, Francés Boya, a hèr arribar ath president dera Generalitat, José Montilla, era demana entà qu'era administracion catalana aplique un programa especific entà hèr compatibles era activitat ramadèra e era fauna menaçada. Aquest consistirie en informar melhor ath pagés entà ajudar-lo a subvencionar diuèrses actuacions (infraestructures, comunicacions, programes de peishèu, prevencion d'atacs), atau coma hèr a conèisher era activitat ramadèra e es productes que genèra.

Se tracte de qu'era Generalitat amplie era dotacion que se destine ara prevencion des atacs d'espècies menaçades dera fauna sauvatja, ara sua indemnizacion, ath seguiment scientific des espècies, a dar ua informacion puntuau ath sector dera situacion e evolucion d'aguestes espècies e a facilitar era activitat ramadèra enes zònes a on viuen aguesti animaus e en encastre der hilat Natura 2000 e es espacis naturaus protegidi. Es signants considèren qu'és remuneracions "non compensen suficientament er esfòrç qu'eth pagés a de hèr entà recuperar es rèstes der animau mòrt" e argumenten qu'era administracion a de facilitar era "compatibilitat" enter era pagesia e era "era biodiversitat e eth paisatge", pr'amor que "son tanben producte dera activitat ramadèra".

En plen debat sus era sequera que patissen quauques zònes mediterrànees, era aigua qu'ei era gran protagonista deth paísatge dera Val d'Aran.

Uns shivaus pasturen tranquilament en Aiguamòg. Quèrra, eth contendent Saut deth Pish. Era aigua qu'ei era gran protagonista deth paísatge aranés.

Impressionant panoràmica de Colomers (naut). Aigüamòg e es Uelhs deth Joeu (drèta).

tòrtas. "I a fòrça plantes endemiques", mos avertís. Açò vò díder qu'ací s'í tròben espècies vegetaus que sonque se trapen en aquest punt geografic concrèt, que non se tròben enlòc més. Non ei er unic lòc d'interès. Tanpòc non pòt mancar en listat es Uelhs deth Joeu, un lòc espectacular. Es aigües deth glaciari der Aneto desapareishen coma per art de magia en Forau d'Aigualhuts entà resorgir deth mon sosterranh enes Uelhs deth Joeu. Eth miracle ei possible, segons mos ex-

plique Afonso, pr'amor qu'era arròca calcària permet que se forme ua sòrta d'arriu sosterranh. "Autanplan un arriu gran coma eth Garona pòt filtar-se jos era arròca entà reaparèisher ena Artiga de Lin". Ei çò que se coneish coma era dusau neishença deth Garona. E clar, en aquest contèxt naturau, era fauna tròbe un abitat extraordinari entà suberviuer maugrat qu'era espècia umana age tanta traça en complicar es causes. "Se fin finau ua gran via de comunicacion trauèsse

**Centre
d'Educacion
Ambientau deth
Saut deth Pish.**

Aran, se produsirà un important èfècte bar-rèra", avertís aquest tecnician deth Conselh Generau. Maugrat açò, ara madeish, eth principau problèma mieiambientau "lo trobam enes arrius". Es regulacions que s'í amien a tèrme entara explotacion hidroelectrica, era contaminacion pera accion der òme (sustot ras deth bastiment deth tunèl) e era practica d'espòrts d'aventura an menaçat seriosaments era fauna fluviau e a obligat a protegir espècies coma eth cabilat.

Es parrabastatges meteorologics atribuïdi ath cambi climatic tanben menacen seriosaments espècies coma era perditz blanca. "S'en estiu plò fòrça e hè heired, era polhicada non a capacitat entà termoregular-se e morís". Paralelaments, era arma qu'era evolucion auie dat ad aquest audèth entà passar inapercebut enes iuèrns nheuadi, se convertís ena sua condemna a mòrt quan non i a nhèu e eth color deth sòn plomatge se ve d'ua ora luenh. Tanben sorgissen pro-

DAR TRANSPARÈNCIA ARA POLITICA MIEIAMBIENTAU

Eth conselher de Mie Ambient, Francisco Bruna.

Damb er objectiu de "dar transparència ara politica mieambientau" qu'amie a tèrme era maxima institucion aranesa, eth Conselh Sociau deth Mie Ambient nèish coma "un nau encastre de debat enter sensibilitats dispariones" respècte ara gestion publica deth nòste entorn. Atau s'expressèc eth sindic Francés Boya, que presidís aquest fòrum damb eth conselher de Mie Ambient e Pagesia, Francisco Bruna.

Eth Conselh Sociau s'amassarà dus còps ar an e se constituiràn es commissions sectoriaus que haràn un seguiment des ahèrs relacionadi damb eth miei naturau. En transcurs dera prumèra amassada, es tecnicos deth Conselh Generau an expausat eth sòn prèzhèt enes airaus dera sanitat animau, eth miei naturau, er airau forestau, es deishes, es aigües e depuradores e es lauegi e ca-

mins. Eth conselher Bruna a hijut qu'eth Conselh Sociau "servirà entà hèr pedagogia atau coma entà ajudar ara administracion entà prèner decisions". "Er objectiu principau en crear aquest encastre ei daurir ara gent d'Aran ua pòrta entà accedir ara informacion mieambientau, atau coma un lòc a on poder expressar es interessè e opinions sus tèmes relacionadi damb eth nòste entorn", segontes a declarat.

Entà d'aquerò, s'an habilitat mecanismes de participacion coma es amassades damb es presidents o representants des associacions que, de forma dirècta, an bèra implicacion damb eth miei naturau, o un espaci laguens dera web institucionau (<http://mieambient.conselharan.org>), a on se recuelh era informacion mieambientau e se remassen es interessè e inquietuds des ciutadans.

blèmes quan er òme decidís introdusir ua espècia que non ei autoctòna. A passat damb era *daina*. Se deishèren anar pr'amor que Franco ne podesse caçar e an provocat fòrça problèmes pera competència que suspausen as cèrvs. "Les an desplaçadi". Ei un problèma mès especific deth Palhars Sobirà, mès que tanben a començat a afectar en Aran. Molti frònts dubèrti mès, coma assegure Ivan Afonso "non mos quede mès remèdi que trabalhar". Ei eth nòste futur.

HALI COADEPEISH

Un hali-coadepeish vòle majestuós sus eth cèu aranés. Ei ua des espècies d'audèths que se pòden veir.

Fauna e flòra

FÒTO: J.MONTES/CONSELH GENERAL

Ei literalaments cèrt qu'es arbes non mos dèishen veir eth bòsc. Mos perdem massa detalhs. Naturalistes deth Conselh General d'Aran an captat imatges espectaculars dera fauna e flòra autoctòna.

CABIRÒU

Un petit cabiròu
en tot reposar sus
era èrba sense
saber-se objectiu
dera camèra.

FOTO. J. MONTES/CONSELH GENERAL D'ARAN

PAOM

Eth paom ei tot un simbèu dera fauna autoctòna locala. Eth dera imatge s'espovà-se ath dessús dera nhèu.

FÓTO: J.MONTES/CONSELH GENERALI D'ARAN

ISARDS

Isards en un paísatge
nheuat. Era poblacion
s'a redusit fòrça peth
pestivirus des oelhes,
entre d'auti factors.

FÒTO: J. MONTES/CONSELH GENERAU D'ARAN

ES FLORS

Gentiana Verna deth Plan de Beret (dreta). Naut, era Hepatica Novilis. Dejó's era carnívora Pingüícola SP, de color lila e damb huelhes d'un verd intens. Creishen enes solèrs praubi e s'alimenten d'insèctes.

FOTOS: S.ARJÓ/CONSELH GENERAU

CABILAT

Un cabilat amagat entre es peïres der arriu. Còste soent de veir-ne. Aguest peïsh ei ua espècia protegida.

FÒTO S. ARJÓ/CONSELH GENERAU D'ARAN

En tot campar entath cèu

ETH PARADÍS DES ORNITOLÒGS:
EN ARAN I A AUMENS QUATE ZÒNES
DELIMITADES PER ICO

per Mikel Aristregi

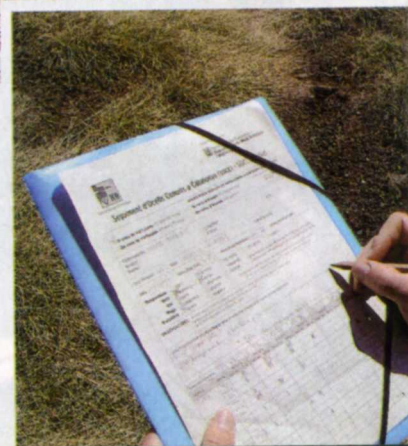
FOTOS: MONTSE BACARDIT

Ena Val d'Aran i a aumens quate zònes delimitades per ICO (Institut Catalan d'Ornitologia) entath seguiment d'aus comunes. Aguestes zònes delimitades reciben eth nòm de transèctes o, çò qu'ei lo de madeish: ua via d'observacion de tres quilomètres de distància en linha dreta dividida es sies parts de miei quilomètre cadua. Ua d'aguestes zònes qu'ei era des Plans d'Ushèra de Vilamòs, era zòna escuelhuda per Montse, Manel, Nurria e Sara entà amiar a tèrme eth recompte d'aus comunes. Eth sòn prètzhet, totaument voluntari, s'amie a tèrme damb era colaboracion der ICO e s'encastre laguens deth SOCC (Seguiment d'Audèths Comuns en Catalonha), un programa de seguiment dera fauna ornitologica a long tèrme que compde ath madeish viatge damb

eth supòrt deth Departament de Miei ambient dera Generalitat de Catalonha.

Er objectiu deth SOCC ei conèisher es tendéncias temporaus que se produsissen e eth nombre d'individus des audèths comuns en Catalonha, factor essenciau entà determinar er estat de conservacion des diferents espècies d'audèths e des sòns abitats. Se tracte d'un programa de seguiment continu, que requerís quate recompdes ar an, dus ena primavera e dus mès en iuèrn.

Eth recompte se hè de forma simpla; ath long d'un itinerari que se realize a pè, ar observaire li cau explicar e anotar toti es individus de cada espècia que detecte, ja sigue visualament o auditivament. Eth punt clau entara obtencion de donades compa-

Ornitològs enes Plans d'Uishèra en tot susvelhar es desparières espècies qu'abiten en aqueth ric ecosistèma.

rables un an dempús d'un aute ei era estandarizacion, ei a díder, que toti es observaires hèsquen eth sòn cens en tot seguir ues pautes comunes.

Aguestes pautes comunes non son complicades, mès òc que cau èster fòrça rigorós en compliment des ma-

deishes se se vò qu'eth cens realizat sigue valid.

Eth grop de voluntaris dera Val d'Aran s'acabe d'iniciar en projècte, mès a mesura que realizen es recompdes agranissen es sues coneishences e recorsi. "Les cau hèr d'ora peth mai-

tin, tostemp en tot caminar pòga pòc e s'ei possible de cara ath solei, en tot utilizar pistes e camins plan delimitadi", comentè Montse, era persona encargada de transmèter es donades obtengudes ath long deth transècte ar ICO.

JACINTO CUNY MOGA

ERA SOCIETAT de Caça e Pesca Val d' Aran, que presidís Jacinto Cuny, neishec en 1965 e acuelh 850 sòcis. "Èm es prumèrs que conservam es arrius e es montanhes", ditz Cuny. "I a er inconvenient que non se reconeish pro era realitat naturau e miei ambientau deth país" e es decisions se prenen en Brusèlles o Barcelona.

per Anna Geli

FOTOS: MIKEL ARISTREGI

"Èm es prumèrs que conservam es montanhes"

En quin an neishec era Societat de Caça e Pesca? E guaires sòcis i aurie apuprètz? Qui sigue pòt formar part dera societat?

Neishec en 1965 en tot formar-la un corròp de gent damb es madeishes inquietes e iniciatives pr' amor qu'en aqueth moment non i auie arren que formèsse un ens pròpri que s'apropèsse as dreus qu'auien auut es aranesi ena Querimònia restacadi as montanhes e que podesse auer mès autonomia respècte a lo qu'ère ICO-NA. Era societat se formèc iniciaument per membres de tota era Val excèpte quan se formèc era Societat de Caça e pesca deth Naut Aran. En aguesti moments èm 850 sòcis, entre eri que n' i a tanben deth Naut Aran e que jamès s' i desvinculèren, per tant, encara mantien es sòns dreus. Totun, de hè 6 ans ençà, non sonque as d'estar empadronat en Baish o Miei Aran senon que tanben as de besonh de viuer ena Val entà poder èster sòci.

Eth caçaire e eth miei naturau vien amassa. En bèra sòrta, e a despiet des critiques ecologistes, vos serietz es prumèri en èster interes-

sadi en conservar eth patrimòni naturau?

En cèrta manèra pensi qu'èm es prumèrs que conservam es arrius e es montanhes; prumèr peth nòste pròpri interès, en sens qu'auem de besonh arrius neti e trueites. Ena caça passe çò de madeish, a despiet qu'en aguesti moments eth caçaire se pòt veir ena societat coma se siguesse un "assassin d'animaus". En tot cas, tostemp que i a ua regulacion deth numerò de pèces que pòs arribar a caçar e que vien regulades des deth Conselh Generau d'Aran, qu' ei eth que hè eth recompde e eth que regule aguesta activitat.

Quin serie eth perfil deth caçaire aranés?

Principaument eth caçaire actuau ei infloït pera tradicion familiara. Totun, tanben ei cèrt que pendent fòrça ans a estat un des pògui hobbies qu' a auut er aranés dempús des dispariones activitats restacades damb era nhèu. En çò que tanh ara pesca, semble qu' era activitat non deishe de créisher, dilhèu ath contrari dera caça, a on cada viatge ei mès costós de treiguesse era licència d'armes e mantier eth permís

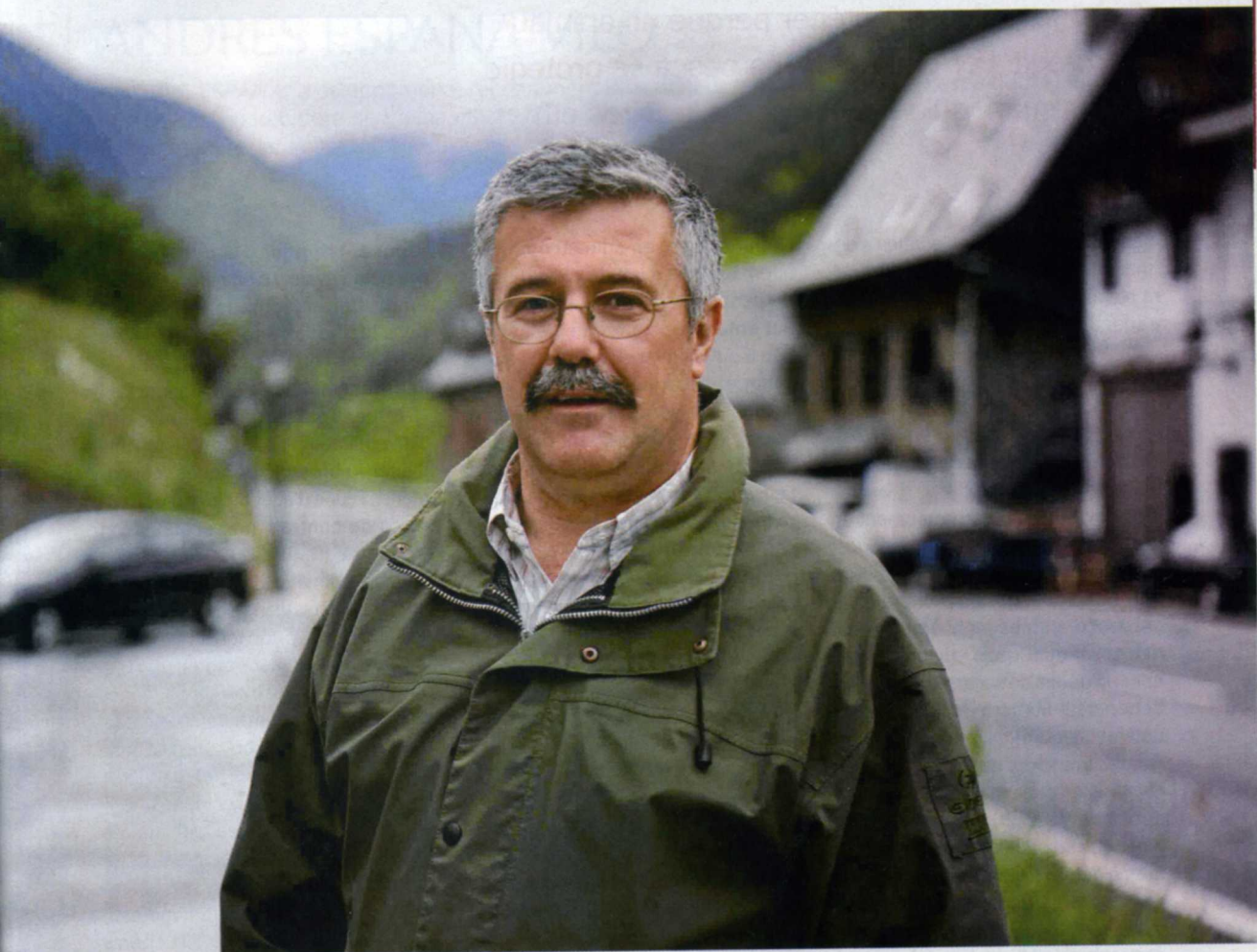
sustot entara gent grana, ath delà de que te cau fòrça mès resisténcia física.

Quin ei er animau per excelléncia dera Val?

Ena caça major, er animau de tota era vida qu' a estat er isard, totun ara cau veir se guaires exemplars se pòden caçar pr' amor que damb era malautia deth pestivirus donques i a un numerò d' exemplars determinadi. De hè uns ans ençà çò qu' auem ei un numerò fòrça anautit de sanglièrs respècte a d' auti parçans, ath delà des naues espècies introdusides coma eth gamo o coma eth cèrvi o eth cabiròu, que les deishèren en França e ua part molt grana d' aguesti exemplars que s'asetien en Aran, come ei eth cas der ós. En çò que tanh ara caça menor, donques auem era perditz chèrra o de montanha mès totun lèu, damb era Lei Narbona, eth numerò de captures que serà limitat.

Alavetz, quina opinion aurien es caçaïres sus eth hèt d'aucir a ua espècie que dilhèu se traparie en perill d' escandilhament?

En Aran, eth Departament de Miei Am-

bient deth Conselh Generau mos avise de quin numerò de captures disposam entà amiar endauant era nòsta activitat. Engoan per exemple auem disposat de 250 captures de cèrvi entre mascles e femelhes laguens dera zòna qu'apertie ath Baish e Miei Aran, e pr'amor dera malautia deth pestivirus der isard se passèc de poder caçar 105 exemplars a 16. Totun, a viatges, còste d'entèner perquè un animau ei protegit, per exemple, ena pesca se protegic ath còr marí, qu'a deishat sense trueites eth país. Pensi qu'eth problèma ei qu'era realitat

der entorn naturau e era presa de decisions sus aguest ahèr que van per diuèrsi camins.

Quina serie era relacion dera societat de Caça e Pesca damb eth Conselh Generau?

Damb eth Conselh dejà des d'abantes e tanben ara, i a auut ua relacion molt corrècta. Creigui totun, qu'entà cèrtes decisions i a er inconvenient que non se reconeish pro era realitat naturau e miei ambientau deth país damb qüestions e decisions que se podarien préner des deth madeish

teren e qu'a viatges non an arren a veir damb aqueres decisions que se prenen des de Brusèlles o des dera madeisha Barcelona.

Ara non hè guaire s'a format eth nomenat Conselh Social deth Miei Ambient...

Òc, ei plan cèrt, pensi qu'eth hèt que toti es airaus dera societat restacadi damb eth Medi Ambient poguen informar-se des ahèrs naturaus ei un bon camin. Per exemple, quan era reintroduccion der ós pensi que non s'introduccion ben ara gent e en aqueth mo-

JACINTO CUNY:

“A viatges, còste d’enténer perquè un animau ei protegit. Per exemple, ena pesca se protegic ath còr marí, qu’a deishat sense trueites eth país.”

ment, auien de saber qu’anauen a deishar un animau a dus quilomètres dera termièra. Per aquerò ara dilhèu i a aqueth sentiment de mensprètz dauant aguest animau, sense qüestionar s’era reintroduccion ei bona o dolenta.

Com se distriboïssen es tempsades de caça e de pesca?

Era pesca començe normaument en mes de març e acabe en mes d’agost o seteme, e eth permís pòt èster d’un dia. Era caça major qu’ei diferent. Se començe en mes junhsèga e agost tath corzo qu’ei quan eth mascle ges ena sua epòca de sason, totun tanben depen deth numerò de pèces nominatives as qu’ages dret a aucir, e a viatges coincidis que pòs aucir tres animaus de caça major diferents. Era epòca deth sanglièr ei molt clara pr’amor que se daurís cada dia des deth mes d’octobre enquiath mes de gèr sense auer-te de trèir cap ticket nominatiu. Er isard tanben se pòt caçar a compdar d’octubre, mès non se pòt a compdar de noveme pr’amor que comence a auer nhèu enes montanhes e pr’amor qu’es mascles gesen des bòsqui entà veir es ramades, donques se s’aucissen aqueri animaus non i aurie rotacion generacionau e sonque quedarien es animaus mès “praubi”. Lo de madeish passe damb eth cèrvi qu’en moment en que hèn era brama non se pòden aucir, pr’amor que toti voleriem aucir es mascles gròssi e deishariem es petits.

Era activitat poirie ajudar a deses-tacionalizar eth torisme?

Donques ben, en aguesti moments auem era intencion de véner un tipe de pesca esportiva qu’anarie destinat entath torista francés e anglés. Pensi qu’ei un ahèr que non l’auem sabut explotar jamès pr’amor que i a zònes en Astúries, per exemple, que viuèn exclusivament dera pesca deth saumon. Existís era pesca sense mòrt, a on tornes ar arriu aquera trueita que prenes, e ei açò lo que cau potenciar. Serie era nomenada pesca esportiva. En çò que tanh ara caça, non consideram, de moment, que s’age de véner cap permís.

Qu’ei çò que se pesque mès abundantament?

Era trueita fario. Era trueita arcoiris ei proibida tirar-la ena Val a despiet que se n’i tireren fòrça non hè pas massa temps. En aguesti moments sonque i a trueita fario e ei damb aguesta tamb era que hèm era repoblacion des arrius. Per part dera Societat volem sajar de hèr a nèisher es nòsti pròpris alevins en tot profiter es installacions dera Bordeta. Ena Bassa d’Oles, per exemple, cada setmana lançam ues 200 trueites. Tanben auem en Vilac animalonhs com còrzos, (cabiròu), sanglièrs, e cèrvs. Personaument m’auessa agradat que toti es mainatges dera Val les auessen vist, totun, aguesti animaus se poderàn veir mès endauant en pròplèu Parc de Visualizacion de Fauna e Flòra de Bossòst. Un aute exemple ei que hè quate ans lancèrem 2700 faisans que neishèren toti aci.

Com ei eth futur d’aguesta activitat, quina avaloracion ne poiries hèr, en tot tier en compte qu’er abitat possiblement s’age modificat o se modificarà en un futur...

Enes montanhes i a fòrça gent que i va e que s’i passège. Un exemple ben clar, eth Paum, dempús de fòrça ans d’auer-lo protegit, donques teoricament n’i aurie d’auer molti e totun, passe çò de contrari, non ei atau. Non se sap ben ben a qu’ei degut mès qu’ei un animau qu’a de besonh tranquillitat, sustot quan crie pr’amor que se l’apròpes ath sòn nin, era mair les abandone. D’un aute costat, un 30% d’isards moriren est’an passat degut ath pestivirus e damb damb eth cèrvi passe çò de contrari, que n’i a benben. Eth cabiròu a tornat a pujar e d’autes espècies com era lèbe ei tanben escassa. En çò que tanh ara caça menor, se non se l’ajude ena sua repoblacion ei dificil que se mantengue pr’amor que i un gran andicap, qu’ei qu’ena Val era perditz chèrra ei era unica que pòt víuer per era soleta, mentre qu’era vermelha se non li das de minjar ei dificil que s’apròpe. Fin finau, eth darrèr inconvenient ei que’em un exemplar de caçaire qu’ei mau vist pera societat e que mos calerie de poder auer decisions en ahèrs politics, com en França, pr’amor que non mos empare d’arrés. Nosati èm persones que sonque auem ua aficion com un aute, que ne pòt auer ua auta, e pensi que suenham eth medi ambient tostemp laguens de totes es mesures de conservacion que se pòden arténher segurament damb dialòg.

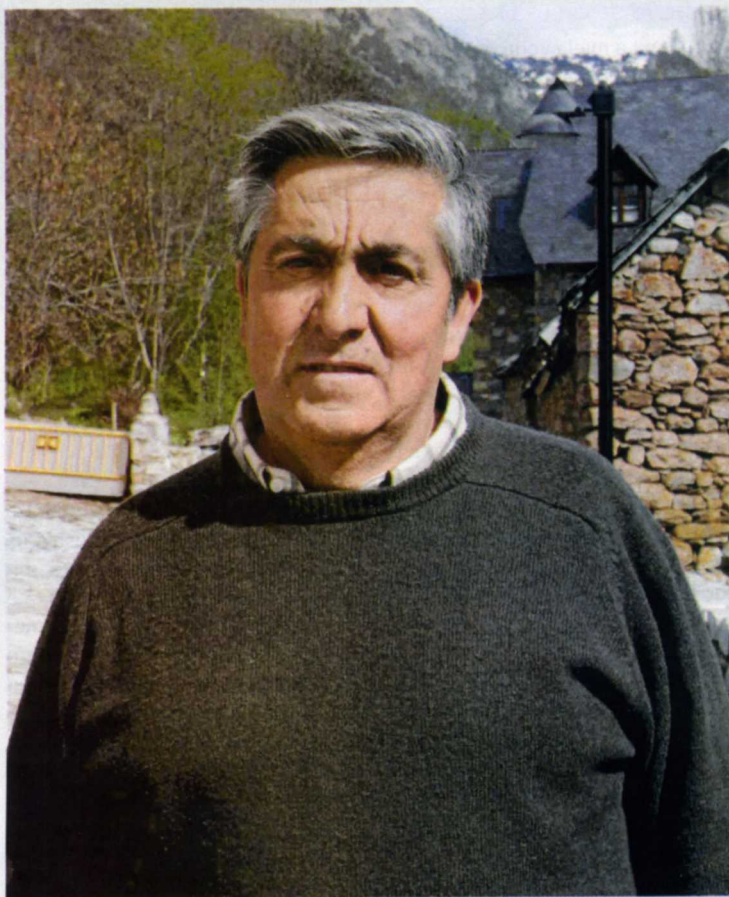
ANDRÉS ESPAÑA VILÓ

ANDRÉS ESPAÑA a estat nomenat recentament President dera Societat Caça e Pesca deth Naut Aran, que se desseparèc dera de Vielha eth 1972. Aguest caçador defen era tradicion d'aguest espòrt tan estretament restacat ara tèrra.

per **A.Geli**

FOTOS: MIKEL ARISTREGI

"Abantes t'auies d'apropar, qu'ere tot un art"

Per qué non i a sonque qu'ua societat?

Abantes, es caçaires de Vielha èren fòrça més preparadi entath sanglièr que non pas nosati, rebrembi que la venguien a caçar en Naut Aran damb es cans e ne caçauen fòrça més que nosati e ath delà, eri qu'èren més nombrosi. Se hèc un shinhau entà equilibrar es oportunitats entre es diuersi caçaires. Ath delà e, a diferència dera societat dera Val d' Aran, nosati èm ua resèrva nacional e ei pr'amor d'aquerer qu'èm limitadi a bères causes. Per exemple, entara caça major, a on mos cedissen un determinat limit de permisi, auem d'anar acompanyadi de bèth guarda forestau deth Conselh Generau. En Naut Aran tanben se poden subastar un numerò determinat de permisi entara caça major, ath contrari qu'en Miei o Baish Aran. En aguest cas, quan i auie fòrça permisi d' isards, rebrembi que s'arribèren a subastar un total de 16 permisi qu'arribèren a somar uns 8 milions des antigües pessetes a trauers des licitacions. El 50% deth prèt dera subasta anaue entara societat, causa que permetie auer superàvit, e er aute 50% anaue entar ajuntament.

ANDRÉS ESPAÑA:

“En aguesti moments es subastes son limitades pr’amor qu’es isards an era malautia deth pestivirus e engoan sonque se’n subastèren quate”

Ena resèrva deth Naut Aran tanben se pòt anar a aucir eth sanglièr sense era vigilància d’un guarda deth Conselh Generau, qu’ei qui t’a d’acompanhar en cas de que volgues anar ara caça major, causa que non passe en d’auti lòcs. Eth motiu serie que n’i a fòrça.

Com rebrembe es sòns inicis ena caça?

Alavetz sonque i auie qu’er isard e bèth sanglièr, non guaires, ara n’ i a fòrça mès. Dempús es francesi introdusiren es cabiròus que lèu passèren tara Val d’Aran, e autanplan passèc damb eth cèrvi. Ara non hè massa, tres o quate ans, qu’ena zòna deth Palhars an instrodusit eth gamo e apareish pera zòna de Tredòs, Ruda, Aiguamòg e tanben en Urno. Totun rebrembi qu’abantes auíem sonque ua escopeta damb era qu’ère de besonh apropar-se molt ara presa, pensi qu’alavetz i auie fòrça mès estratègia qu’ara donques damb era evolucion des escopetes e es punts de guardada açò ja non passe, ara es animaus non an defensa, e des de 300 mètres les pòs aucir, abantes t’auies d’apropar a 30-40 mètres, qu’ère tot un art.

Quin ei eth perfil deth caçaire aranés?

Era tradicion qu’a un papèr plan important. E cada viatge semble que i a tanben fòrça mès aficion, dilhèu mès que non pas ans ençà a on era economia non ac permetie perque s’auien de hèr d’auti trabalhs, o dilhèu non s’auien es sòns entà crompar er arma, mentre qu’aué en dia, en aguest

sens, ja non semble tan dificil. Abantes auer eth permís d’armes ère mès facil, ath contrari qu’ara que quan arribes as 60 cau renauir eth psicotecnic cada dus ans, e se n’as 70 cau renauir-lo cada an. Un exemple de qu’era caça dilhèu a baishat un shinhau ei enes subastes que s’amien en Lhèida a on cada an i a mès armes a subastar.

Quin ei eth calendari deth caçaire?

Acui non i a mieja veda, e se daurís tot eth darrèr dimenge de seteme; era perditz, era caça major e a compdar d’aquiu, era perditz se barre a prumeries de gèr e eth sanglièr enquiara segona setmana de hereuèr. Era rèsta de caça major, donques ei limitada damb permisi, un viatge son caçadi, ja non se pòt caçar mès.

E ath delà de famosi com Alvarez Cascos o Enrique Ponce, i a auut d’auti famosi qu’ an vengut a caçar?

Òc, tanben a vengut Marichalar. Ac hègen a trauers des licitacions, mès çò que passaue ère que venguien a hèr era subasta gent restacada en territòri aranés entad aqueres personas que non i viuien soent o viuien en lòc luenhans. En aguesti moments es subastes son limitades pr’amor qu’es isards an era malautia deth pestivirus e engoan sonque se’n subastèren quate.

Eth caçaire e eth miei natural viuen amassa. En bèra sòrta e a despriet des critiques ecologistes, serietz es prumèr en èster interessadi en conservar eth patrimòni natural?

Plan cèrt. Per exemple, ara madeish auem eth problèma deth pestivirus der isard e èm es prumèr que non dam permisi entà aucir-lo. En çò que tanh ar arriu, cau díder que i a ues mesures estrictes que non permeten de pescar exemplars excedisquen en arriu Garona e enes lacs de 19 cm e enes arrius de montanha 17 centimètres. Ara se respècte mès qu’abantes, tanben i a mès control qu’abantes a on cadun pescaue çò que volie e podie acabar en bèra sòrta en despopulacion.

tre aqueri que volerien ampliar eth Parc Nacional d'Aigüestortes e aqueri que, sustot caçaires e pescaires, non les interessarie guaire...

Ei cèrt, mès, en aguesti moments auem pensat de repoblar era paishèra d'Aiguamòg dera madeisha manèra qu'en Vielha repòblen era Bassa d'Oles, de manèra que se pòden véner uns tickets damb un màxim de trueites a pescar. Calerie veïr eth sistèma de repoblacion. Sai qu'era Societat dera Val d'Aran a era intencion de méter en foncionament ua piscifactoria de trueita ena Bordeta.

Se ven un torista un dia, pòirie pescar? Qué aurie de hèr?

Donques òc, i a uns arrius qu'an eth nomenat "descans", e mens eth dia qu'an descans, eth rèste de dies se pòt pescar. Sonque an d'auer era licéncia de pesca, crompen uns tickets e ja pòden pescar. E açò ei igual en Naut qu'en Baish o Mie Aran.

Era Fauna e es caçaires an d'anar ara fòrça dera man. En bèra sòrta, e maugat es critiques ecologistas, auetz d'èster es prumèrs interessadi en conservar eth patrimoni natural.

Era caça non dèishe d'èster un esport que, ena mesura des possibilitats de respète as animaues e ath miei ambient, represente a un collectiu fòrça important laguens de totes es nacions e a on tanben se botjen fòrça sòs. Pensi que nosati contunharam en tot caçar pendent ans, e de cada viatge mès, en tot respectar tostemp era normativa

S'an manifestat en contra dera ampliacion deth Parc Nacionau d'Aigüestortes pr' amor que supausarie mès restriccions. Com afectarie açò ara sua activitat?

S'ampliessen eth Parc acabarie en tot afectar fòrça ath collectiu, autan as caçaires coma as pescaires pr' amor qu'en Naut Aran auem toti es lacs dera zòna de Colomèrs o era zòna d'Arties periferics e passarien a èster zòna protegida deth Parc e aqui non se podarie ne caçar ne pescar...

E restacat damb aguest ahèr, era caça e era pesca podarien èster ath temps motiu de desestacionizacion toristica?

Çò qu'ei cèrt ei que nosati non èm massa dispausadi a véner massa tickets. Es estanhs son apuradi de trueites, autan com es arrius. Totun, èm mès dispausadi a barrar bèth tram d'arriu de pesca sense mòrt e qu'ei ua activitat que darrèrament se practique fòrça.

Totun, seguim ena contradiccion en-

ENA ANTARA

per Jusèp Loís Sans

Director deth programa entara
creacion dera oficina Occitan en
Catalonha

Aran-Catalonha e Euròpa

Ath nòrd de Itàlia i a era region de Trentino-Alto Adige composada per dues províncies: Trento e Bolzano. Cada província (de 500 mil persones) a ua potenta autonomia, damb capacitat legislativa, fundamentada ena existéncia d'ua comunitat alemana ara que cau satisfèr es sòns drets identitaris. Totun, en Trento n'i an pògui d'alemans, mès an d'aures minorias as que s'an proposat de protegir. En concret son tres: es mochenos e es cimbras, de dus mil e tres cents parlants, qu'encara mantien viua ua lengua originària der antic aleman, e es ladins qu'en Trento son veit mil, qu'ei ua lengua d'origen romanic. Es ladins de Trento son

plaçats ena Val Fassa ath pè des montanhes Dolomites, a on es sòns poblants viuen deth torisme, surtot eth d'iuèrn. Es parallèlismes entre Val de Fassa-Trento e Val d'Aran-Catalonha son multiples: era economia, eth paisatge, eth numerò de poblants, er autogovèrn, era lengua pròpia, eth numerò d'ajuntaments, er interès autonomic pera lengua,... Trento a diferéncia de Catalonha non a ua identitat pròpia, diferenciada des vesins e der estat italian, que li justifique era autonomia. E, totun a desvolopat un sistèma de proteccion des ladins fòrça emblematic. S'era lengua pròpia non a ena escòla de Val de Fassa, ne enes

encastres legislatius era importanta implantacion qu'a ena Val d'Aran e Catalonha, per contra mantien referències importantes enes ambits d'estudi e de conservacion e surtot enes miès de comunicacion a on sense dubte i a ua major promocion. Son dues comunitats que pendent eth mes passat e per iniciativa dera província de Trento an iniciat un procès de mutuau coneishença e profitament des iniciatives. Ja ei ora de qu'er esfòrç realizat pera Val d'Aran e Catalonha, en benefici dera lengua occitana e dera identitat aranesa, age un escenari europeu. Amassa damb Trento e era Val Fassa serà mès facil.

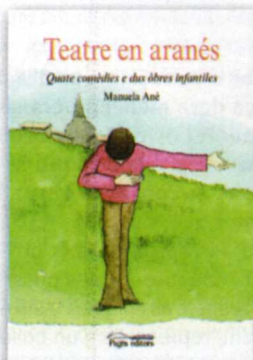
www.pageseditors.com
ed.pages.editors@cambrescat.es

Pagès editors

Garona
Libres
en aranès

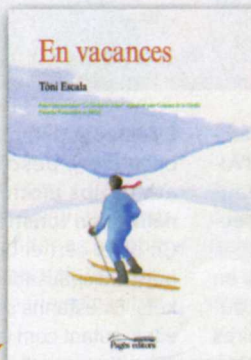
Libres en occitan dera Val d'Aran

**Teatre en
aranès**
Manuela Ané

Solitud
Víctor Català

**En
vacances**
Tòni Escala

**Gramatica
aranesa**
Aitor Carrera

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida - Tel. 973 23 66 11- Fax 973 24 07 95

DICCIONARI

A

Abajoèra: nabiu
 Abonatge: abonament
 Apla: àguila
 Aiguavèr: vessant
 Apertier: pertanyer
 Arbes: arbres
 Arbilhon: arbut
 Arèu: boix grèvol
 Arrat: ratolí
 Arribes: ribes del riu
 Arriu: riu
 Arroçàs: penya-segat
 Arrominguères: esbarzer
 Auça: augment
 Aubargèr: boixerola
 Audèth: ocell
 Apup: alpi
 Aueràs: avellana
 Auerassèr: avellaner
 Auet: avet

B

Bedoth: bedoll
 Besonh: necessitat. *Auer de besonh*: necessitar
 Besurp: moixera de guilla
 Bò: bou
 Borruguèr: arç blanc
 Bòsqui: boscos
 Broma: núvol

C

Cabiròu: cabirol
 Calhau: còdol
 Campar: observar
 Can: gos. També es diu *gosset*.
 Cap-arriò: cap-roig
 Carròta: pastanaga
 Casse: roure
 Caulet: cols
 Cauva: cova
 Cede: pèsol
 Ceridèr: cirerer
 Cemalha: sargantana
 Cèrvi: cérvol
 Cèu: cel
 Cistalha: cistell
 Cojardet: carbassó
 Conquest: conca del riu
 Corbassi: corbs
 Cors: curs de l'aigua
 Clauvisses: cloïsses

D

Debit: cabal
 Desnivèu: desnivell
 Dilhèu: potser
 Diuersitat: diversitat
 Dubertura: obertura

E

Èrba: herba
 Esbaussa: esfondrar
 Escara: nou
 Escarèr: noguer
 Especiau: Especial
 Esquirò: esquiroi

G

Gai: gaig
 Gargolha: granota
 Gauç: neret
 Gèu: gel
 Gimbró: ginebró
 Granissa: granit
 Granhoèr: aranyoner
 Garrabusta: arbut

H

Hai: faig
 Higa: figa
 Horat: forat
 Husta: fusta

I

Ion: mussol
 Isolament: Aïllament

J

Jadiment: jaciment
 Jordon: jardons

L

Lac: llac
 Lauaneta: minina
 Lèbe: llebre
 Libertat: Llibertat
 Limorca: alga
 Liri: lliri
 Lit: ànec
 Lòc: Lòc
 Lúder: brillar
 Lueira: llúdriga

M

Maitiada: matinada
 Matarràs: matoll
 Milhòc: blat de moro
 Mingrana: magrana
 Moracars: aiguamolls

N

Nauèth: Recent
 Nhèu: neu
 Nivèu: Nivell

O

Os ròi: os bru

P

Paom: gall fer
 Passavèth: babol
 Passerat: pardal
 Panquèra: mostela
 Peira: pedra
 Peirèra: pedrera
 Peisheus: pastures
 Peishi: peixos
 Perditz/Perdic/: perdiu
 Pibo: pollancre
 Pichahust: picassoques
 Pin: pi
 Poric: Pollet
 Poth: gall
 Prua: pruna

Q

Quauque, quauqua, quauqui...: algun, alguna, alguns
 Que: en alguns casos no té traducció i només indica una afirmació. *Que i a un arramat de lengües*: hi ha una bona colla de llengües.

R

Relampit: llamp
 Relèu: relleu
 Rosèr de ca: gavrèra

S

Sable: arena
 Salimana: salamandra
 Sanglièr: porc senglar
 Sanfoèn: alfals
 Sason: estació de l'any
 Saumet: ase
 Saüquer: Saüc
 Sonque: només. *Non existís sonque en...* Només existeix...; *pas sonque*: no només

T

Taishon: teixó
 Telh: tell
 Teish: teix
 Terren: terreny
 Telh: til·ler
 Tornejat: envoltar
 Totun: de tota manera, tanmateix
 Transcors: Transcurs
 Trauèssa: travessia
 Trueita: truita de riu

U

Umiditat: humitat
 Usança: costum
 Utilisar: utilitzar

V

Varat: fossat
 Vèrme: cuc
 Vier: venir
 Viuer: viure
 Vop: guineu

Z

Zòna: Zona

VA DE LENGUA

per Aitor Carrera

Professor de lengua e lingüística occitanes ena Universitat de Lhèida

Ara mòda insulara

Que sabem qu'en aranés se ditz "eth camin" o "era causa", e qu'en Aran e eth Pirenèu gascon es formes araneses der article definit son diferents des que son majoritàries en rèste d'Occitània, a on se ditz mès que mès "lo camin" o "la causa". Es articles aranesi e es articles majoritaris qu'an un denominador comun: toti que gessen deth latin ILLU e ILLA, que son es formes qu'an produsit es articles definitis dera major part des lengües romaniques. Totun, Aran e d'autes zònes gascones qu'an emplegat enquia ua epòca pas guaire arreludada uns articles que non gessien pas de ILLU e de ILLA, mès de IPSU e de IPSA. Autaments dit: ues formes parallèles as deth famós "article salat" des Isles Balears ("es" e "sa", mès generaus en catalan en temps d'abans) o as articles dera lengua sarda ("su" e "sa"). En occitan, aqueth article que se saue encara —o que se sauvaue enquia i a pas guaire— en bèth cornèr de Provença, e enes tèrres occitanes ath sud de Pònt d'Arrei qu'ei fòrça abituau ena toponimia. Joan Coromines qu'arrecuelhec un plialèr de nòms de lòc qu'an IPSU e IPSA

Es articles aranesi e es articles majoritaris qu'an un denominador comun: toti que gessen deth latin.

qu'apartien ara Val d'Aran, a on i a fòrça endrets que se diden "Sartiga", "Sacoma" o "Saplan" que corresponen formauments a "era artiga", "era coma" o "era plan" (que non cau confòner damb "eth plan" maugrat que signifie lèu cò de madeish). Que i a agut tanplan personatges importants nescuts ath costat dera Val d'Aran qu'es sòns nòms de familha contenguien IPSU e IPSA. Coneishetz as sabents luishonesi Bernard Sarrieu o Julien Sacaze, per exemple? Endoviatz dilhèu era origina des sòns cognòms?

DOP
 ARRÓS DELTA DER EBRE

DOP
 AUERÀS DE REUS

DOP
 HORMATGE DETH NAUT URGELH E ERA CERDANHA

DOP
 ÒLI DETH BAISH EBRE-MONTSIÀ

DOP
 ÒLI D'ES GARRIGUES

DOP
 ÒLI CIURANA

DOP
 ÒLI DE TÈRRA NAUTA

DOP
 BODER DETH NAUT URGELH
 E ERA CERDANHA

PRODUCTES CATALANS · ERA ORIGINA EI QUALITAT

IGP
 CEBAT DE VALHS

IGP
 CLEMENTINES DES TÈRRES DER EBRE

IGP
 LANGOÏSSA DE VIC

IGP
 POLHASTRE E CAPON
 DETH PRAT

IGP
 POMA DE GIRONA

IGP
 TRUHES DE PRADES

IGP
 TORRON D'AGRAMUNT

IGP
 VEDÈRA DES
 PIRENÈUS CATALANS

Catalonha ei un país damb ua gran diversitat de productes agroalimentaris. Tanben a, ar encòp, un gran respècte pera tradicion e un decidit esperit innovador. Tot açò hè possible molts productes de qualitat, ligat ath territòri e as processis d'elaboracion. Era Generalitat e era Union Europèa distinguiesen aguesti productes damb es sagèths DOP i IGP.

DOP
 DENOMINACION
 D'ORIGEN PROTEGIDA

IGP
 INDICACION
 GEOGRAFICA PROTEGIDA